

Zinātnes Vestnesis

Latvijas Zinātnieku savienības, Latvijas Zinātnes padomes un Latvijas Zinātņu akadēmijas laikraksts

Nr. 18 (61)

1993. gada novembris

Cena 2 santimi

MEKLĒSIM ATBILDES

Zinātnei atvēlētie līdzekļi šobrīd lielāko daļu zinātnieku pārvērš faktiski par bezdarbniekiem, jo alga ir ļoti tuva bezdarbnieka pabalstam. Vai zinātnieki varēja un var ko darīt, lai labotu šo stāvokli? Vēl vairāk — vai mēs varējām darīt kaut ko, lai lielākā sabiedrības daļa neatfrastos šodienas postošā stāvoklī? Šķiet, ka daudz ko mēs neesam izdarījuši, sevišķi tas attiecas uz mūsu intelektuālā potenciāla iesaistīšanu sabiedrībai aktuālu jautājumu risināšanā.

Laikā, kad notiek pāreja uz tirgus ekonomiku, notiek arī krasa zinātnes darbinieku diferenciācija pēc materiālā nodrošinājuma. Lēnām norisinās tas, kam mēs pēdējos gados pretojamies ar visu mūsos ieaudzināto stipro vienlīdzības un solidaritātes izjūtu. Šī diferenciācija notiek pēc katra spējam, drosmes un uzņēmības. Mazākā daļa pratusi izmantot dāvēto brīvību, uz laiku atstājot aktīvu darbu zinātnē vai arī savienojot to ar citiem pienākumiem, lai atsauktos uz sabiedrības pieprasījumu pēc spējīgiem administratoriem un padomdevējiem. Aplūkosim kaut vai mūsu pirmo LZS valdi un LZS padomi, tāpat, aktīvākos LZS locekļus. Prof. A. Krēslis (LZS priekšsēdētāja vietnieks) šobrīd ir enerģētikas ministrs, Dr. J. Vaivads — Saeimas deputāts, izglītības, kultūras un zinātnes ministrs, prof. R. Rikards — fieslietu ministra padomnieks, V. Tauriņš — Kultūras fonda priekšsēdētāja vietnieks, prof. A. Buiķis — Zinātnes un dialoga centra direktors, J. R. Kalniņš — Saeimas deputāta palīgs, akademiķis A. Siliņš — Saeimas deputāts, izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšsēdētājs. Šī parādība jāvērtē pozitīvi, jo intelektuālais potenciāls ir iesaistījies valsts problēmu risināšanā. (Savukārt aktīvais LZS valdes loceklis prof. J. Kļava par savu pastāvīgo dzīves vietu izraudzījies Franciju, bet LZS ārējo sakaru komisijas vadītājs J. Kotomins pilnīgi aizgājis no sabiedriskās darbības un strādā tikai zinātnei.)

Ko dara lielākā zinātnieku daļa? Acīmredzot mokās ar kompleksu, ka «viens nav karotājs». Varbūt lielākā daļa no mums vēl tic, ka zinātnes budžets tiks palielināts, kā tas bija «vecajos, labajos» laikos, tikai tāpēc, ka mēs esam zinātnieki? Jā, «labajos» laikos mums bija lielas priekšrocības, jo sociālistiskajā iekārtā zinātne (nebija pat svarīgi, vai tā bija īsta zinātne vai pseido) tika speciāli atbalstīta, jo komunisma celšanu vajadzēja nolikt uz stipra «zinātniskā pamata». (Atcerēsimies «zinātnisko komunismu!») Mēs šodien vēl arvien turpinām domāt, ka «tur, augšā» par mums ļoti rūpēsies.

Bet «augšā» notiek virzīšanās uz brīvā tirgus sabiedrību, un tur nejut vajadzību pēc lielās zinātnieku armijas, kura pati nevar pierādīt savu nepieciešamību.

Šodien bezdarbs daudziem zinātniekiem nozīmē vienlaikus zaudēt kontaktus ar sev raksturīgo vidi, kas savukārt noved pie sociālas apātijas. Mums draudošā intelektuāļu masveida izstumšana no sabiedrības nozīmē krasu sabiedrības deintelektualizāciju, kā rezultātā arī sabiedrības modernizācija varētu palikt tikai par sapni.

Atgriezoties pie jautājuma, ko zinātnieki šodien varētu darīt, atbilde būtu šāda — mūsu uzdevums ir noskaidrot, vai vispār tiek plānota sabiedrības modernizācija? Neatkarīgi no tā, kādu atbildi saņemsim, mums jāvēlī pūliņi šī mērķa īstenošanai. Zinātnieki jau varētu sniegt savu devumu, vienkārši kalpojot kā šīs idejas multiplikatori.

Te nu mēs atkal redzam, ka nekur tālu prom no politikas mēs netiksim. Ja MĒS nenodarbosimies ar politiku, tad politika nodarbosies ar MUMS. Pareizāk sakot, jau nodarbojas, tikai mēs pārāk lēni to apjaušam. Dīemzēl jāatzīst, ka šobrīd Zinātnieku savienībā ir palikusi tās pasīvākā, neizlēmīgākā daļa. Tā, kas cerēja, ka viss pats no sevis ieies savās slīdēs un «es varēšu strādāt tikai zinātnisko darbu tāpat kā agrāk». Ko Zinātnieku savienība var dot šiem cilvēkiem? Pirmkārt, kontaktus, saglabāt zinātnisko vidi, darboties kā ideju tālāknēsējiem sabiedrībā.

Pirmie soļi ir sperti. Jau pagājušā gada pavasarī Rīgas Tehniskās universitātes rektors akademiķis Egons Lavendelis laikrakstā «Dienas Bizness» (sk. «DB», 6.04.92) rakstīja, ka uzņēmums jāizaudzē inkubatorā, tikai tad tas būs konkurēt spējīgs. Tehnoloģiskie centri ir jauno uzņēmumu inkubatori, kuros tirgus izpēti, tehniskā projekta izstrādi un dažādus organizatoriskos pakalpojumus veic profesionāli ļaudis. Pēc jaunā uzņēmuma izveidošanās un darbības pārbaudes (parasti 2—3 gadi) šie uzņēmumi iziet no inkubatora un sāk patstāvīgu dzīvi, ar laiku atmaksājot tehnoloģiskā centra veikto darbu uzņēmuma radīšanā.

Tagad šāda centra izveidošana ir realizējusies arī pie mums. Šogad 3. jūnijā notika SIA «Latvijas Tehnoloģiskais centrs» dibināšanas sapulce. To dibināja:

- Rīgas pilsētas valde,
- Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas valde,
- Latvijas Zinātņu akadēmija,
- LZA Fizikālās enerģētikas institūts,
- Latvijas Zinātniski tehnisko biedrību savienība.

Izveidota centra valde un par tās priekšsēdētāju ievēlēts akademiķis Juris Ekmanis, par direktoru iecelts profesors Jānis Stabulnieks. SIA «Latvijas Tehnoloģiskais centrs» ir patstāvīga bezpeļņas organizācija — sabiedrība ar ierobežotu atbildību. Tā darbojas, ievērojot dibinātāju kopsapulcē pieņemtos statūtus un LR spēkā esošos likumdošanas aktus. Darbības pamatforma ir zinātnietilpīgas produkcijas ražojošo mazo un vidējo uzņēmumu attīstības veicināšana (inkubēšana) nodro-

Latvijas Zinātnieku savienībai — pirmie pieci gadi.

Šim notikumam veltītos rakstus lasiet laikraksta 1. un 2. lappusē!

Otrkārt — jau pieminētā sabiedrības modernizācija. Šī mērķa realizēšanai jāliek lietā viss zinātniskais potenciāls. Pašiem jāveido programmas un jāstāda jautājums, kāpēc nekas netiek darīts, lai modernizētu ražošanu. Varbūt vispār netiek plānota nekāda ražošanas modernizācija?

Treškārt — Zinātnieku savienībā jāizveido sabiedrībā notiekošo norišu analīzes institūcija. Zinātnieki ir cilvēki ar prātu un loģisku domāšanu. Tā kā savā tiešajā darbā viņiem nav nekā īsti ko darīt, arī informācija ir brīvāk pieejama nekā agrākajos Augstākās Padomes laikos, tad šīs iespējas jāizmanto. Es gan neesmu dzirdējis, ka pagaidām kāds zinātnieku pieprasījums būtu Saeimā ticis iesniegts.

Būtu ļoti labi, ja katrs no mums savu zinātkāri un pētnieka talantu pārnestu uz sabiedrībā notiekošajiem procesiem un meklētu atbildi uz jautājumu, KĀPĒC tas tā notiek un KO DARĪT, lai lietu labotu. Atraduši atbildes, dalīsimies tajās ar citiem. Tikai tad, kad būs savesta kārtībā mūsu sabiedrība, atsāksies normāla zinātne.

JURIS ROBERTS KALNIŅŠ,
LZS priekšsēdētājs

* * *

1988. gada 27. novembrī nodibināta Latvijas Zinātnieku savienība. Tika izveidotas 20 komisijas — LZS biedru uzņemšanas, Zinātnes organizācijas un finansēšanas, LZS statūtu un tradīciju, Juridiskā, Sakaru ar masu informācijas līdzekļiem, «Latvija un latvieši pasaulē», Ārējo sakaru, «Zinātne augstskolās», Augstskolu pedagoģisko problēmu, Skolu, «Darbs ar jaunajiem zinātniekiem», Zinātņu popularizēšanas, Ekoloģisko problēmu, Enerģētikas problēmu, Rūpniecības attīstības problēmu, «Latviešu valodas lietošana informātikā un skaitļošanas tehnikā», Latvijas zinātņu vēstures, Socioloģijas problēmu, LZS biedru medicīniskās aprūpes un Preses komisija. Šobrīd no tām darbojas pirmās trīs.

Tehnoloģiskais centrs darbojas

Tehnoloģisko centru izveidošana saistīta ar nepieciešamību aizpildīt līdzšinējo tukšumu starp augstākās izglītības un zinātnisko iestāžu potenciālu no vienas puses un ražošanas potenciālu no otras puses, paredzot daļu zinātnes finansēšanai atvēlēto līdzekļu novirzīt zinātnietilpīgas produkcijas uzņēmējdarbības tiešam atbalstam.

Rietumeiropas valstīs tehnoloģiskie centri strauji veidojas pēdējos desmit gadu laikā, un to mērķis panākt attiecīgā reģiona ekonomisko augšupeju, risināt nodarbinātības problēmas, stimulēt jaunu preču ražošanu un tehnoloģiju izstrādi.

Intensīva analoģu centru veidošanās pēdējos gados sākusies arī Austrumeiropas valstīs — Polijā, Bulgārijā, Čehijā u. c. Tehnoloģiskie centri palīdz pārveidot zinātnes organizācijas sistēmu, iesaistot lietīšķo pētījumu rezultātus tirgus ekonomikā. Šāds lietīšķās zinātnes attīstības modelis varētu būt piemērots arī Latvijai. Šī doma tika akceptēta arī Ministru kabineta un Zinātņu akadēmijas pārstāvju tikšanās reizē šā gada 30. septembrī. Ministru prezidents Valdis Birkavš teica:

— Man ļoti perspektīva liekas ideja par tehnoloģiskajiem centriem. Ir jāsanāk kopā un jāspriež, kādā veidā to varētu realizēt.

šinot tos sākuma stadijā ar telpām un infrastruktūras pakalpojumiem. Centrs mājvietu radīs ZA Fizikālās enerģētikas institūtā, kur ir ap 200 m² (10 istabas) lielu platību. Jau strādā sešas darba grupas, kas nodarbojas ar maīnstrāvas dzinēju aizsargiekārtām, lateksa gumijas pielietošanu medicīnā, veterinārijas preparātu izstrādi, rūpniecisko atkritumu pārstrādāšanu u. c. Tās daļēji finansē Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas Augstākās izglītības un zinātnes departaments, izmantojot tirgus orientētajiem pētījumiem atvēlētos līdzekļus, kā arī dažādas firmas un uzņēmumi. Centra uzdevums ir, izmantojot to zinātnes budžeta daļu, kas domāta zinātnisko ideju radīšanai, un piesaistot uzņēmējus, panākt šo ideju realizēšanu produktā. Tas ir vitāli nepieciešams, jo budžeta līdzekļu ir maz, bet šādā veidā var daļēji piesaistīt Latvijas uzņēmējdarbības pašreiz visai ierobežotos kredītus. Vienlaicīgi tiks praksē pārbaudīta šādu tehnoloģisko centru dzīvotspēja Latvijā, kā arī tas, cik nozīmīga varētu būt studentu līdzdalība.

Sākot ar otro gadu, valsts dotācija šādos centros ievērojami samazināsies, un centrs arvien vairāk pāries uz pašfinansēšanos. Tādēļ nepieciešami jaunu ideju generatori, bet ar laiku arī jauna tipa zinātniski tehnoloģiskās produkcijas menedžeri.

Centrs darba grupas uzņem konkursa kārtībā uz iesnieguma pamata, kam pievienots biznesa plāns un grupas priekšlikumi par nepieciešamā atbalsta apjomu un ilgumu.

KontakttELEFONS— 558663.

OSKARS MARTINSONS

